

rozboru transferu informací a verbální i symbolické komunikace. Stranou nezůstalo ani patrné propojování intelektuálních dějin s novými politickými dějinami v otázkách distribuce moci v rámci vztahu město – univerzita, či teorií sociálních sítí v případech akademické peregrinace a budování osobních vazeb mezi členy univerzit a městských obcí. V neposlední řadě byl patrný odklon od dřívějšího jednostranného studia konfliktního potenciálu ve vztahu město vs. univerzita ve prospěch hlubších analýz, které se zabývají ekonomickou, právní a společenskou kooperací a vzájemnou prospěšností těchto dvou institucí.

Josef Kadeřábek

doi: 10.14712/23365730.2018.14

Zpráva o pracovním pobytu ve Výzkumném ústavu pro východní Evropu při Univerzitě v Brémách (Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen), 20. 2. – 3. 3. 2017

Podnětem k uskutečnění pobytu ve Výzkumném ústavu pro východní Evropu při Univerzitě v Brémách bylo setkání s paní Mgr. Karinou Garszteckou z Výzkumného ústavu pro východní Evropu při Univerzitě v Brémách, která navštívila Archiv Univerzity Karlovy v rámci své studijní cesty na konci srpna 2016.

První myšlenka na založení výzkumného ústavu v Brémách je přímo spjata se vznikem Charty 77. Ještě v tom samém roce navrhl bývalý ředitel Československé televize a poslanec italských socialistů v Evropském parlamentu Jiří Pelikán v rozhovoru s bývalým německým kancléřem Willy Brandtem založení vědeckého ústavu, který by shromažďoval a vyhodnocoval dokumenty občanských hnutí. Willy Brandt poté s touto myšlenkou obeznámil zemské ministerské předsedy a ti ji delegovali dále. Právě tehdejší starosta Brém Hans Koschnick byl toho názoru, že by pracoviště, které se angažuje ve prospěch lidských práv a svobodného projevu, bylo vhodné přičlenit k nově založené Brémské univerzitě. Cesta k takovému úkolu nebyla ovšem jednoduchá, neboť v roce 1980 došlo k zhoršení mezinárodních vztahů (např. válka v Afghánistánu). Objevily se také obavy, že založení takového ústavu by mohlo narušit snahy o bezpečnost a uvolnění mezi Západem a zeměmi sovětského bloku. Projekt však na naléhání několika významných německých intelektuálů pokračoval dál, a tak Výzkumný ústav pro východní Evropu 3. května 1982 oficiálně zahájil svou činnost. Jeho vedení se ujal vedoucí katedry pro soudobé dějiny a východoevropskou politiku prof. Dr. Wolfgang Eichwede.¹ Od roku 2008 do současnosti je ředitelkou ústavu profesorka východoevropských dějin Susanne Schattenberg.

Od svého založení dodnes shromažďuje ústav jedinečné prameny k soudobým a kulturním dějinám východní Evropy od roku 1953 do současnosti.² Jeho jádro tvoří specifické, avšak členité spektrum materiálů, které mu v souhrnu propůjčují svébytný profil: 1. dokumenty samizdatu od padesátých let do konce 80. let; 2. neformální tiskoviny a dokumenty

¹ Wolfgang EICHWEDE (Hg.), *Das Archiv der Forschungsstelle Osteuropa. Bestände im Überblick: UdSSR/Russland, Polen, Tschechoslowakei, Ungarn und DDR*, Stuttgart 2009, s. 15.

² *Die Forschungsstelle* (online). Dostupné na <http://www.forschungsstelle.uni-bremen.de/de/2/20110606110855/Die_Forschungsstelle.html> (12. 5. 2017).

dokládající porevoluční transformaci; 3. pozůstalosti, zejména z Ruska, Sovětského svazu a ruské emigrace, které zahrnují celé 20. století.³

Činnost ústavu zasahuje do čtyř oblastí – výzkum,⁴ archiv⁵ a knihovna,⁶ analýzy aktuálního dění v konkrétních východoevropských státech⁷ a výstavní činnost.⁸

Paní Mgr. Garsztecká má v domovském pracovišti na starosti oblast archivu – dokumenty oddělení středovýchodní Evropy a knihovnu polského a českého samizdatu, kde jsou samozřejmě zastoupeny také materiály československé provenience. Tematicky je lze rozdělit do následujících oblastí: Charta 77, náboženská, ekologická a mírová hnutí, další neformální hnutí a skupiny, periodika, audiovizuální média, literatura, výtvarné umění, undergroundová hnutí, Jazzová sekce a věda.⁹

Knihovna českého samizdatu představuje jednu z největších sbírek samizdatových publikací. Obsahuje zhruba 1000 monografií a sborníků a 120 periodik a stovky takzvaných drobných tisků. Zahrnuje např. 386 svazků edice Petlice. Dále můžeme v tomto oddělení nalézt umělecké předměty, plakáty, fotografie, zvukové pásky a videosestřihy. Z archivních pramenů jmenujme pozůstalost fotografa Ivana Kyncla (1953–2004), jejíž jádro tvoří zejména fotografie a negativy, pozůstalost básníka, esejisty a výtvarníka Karla Trinkewitze (1931–2014), novináře a politika Jiřího Pelikána (1923–1999) nebo básníka a diplomata Jiřího Gruši (1938–2011). Za zmínku stojí také dokumenty Jazzové sekce (rozbor fondu viz níže), které byly představeny na konci roku 2016 a začátkem roku 2017 na putovní výstavě „Složitě hledání rovnováhy – Jazzová sekce, moderní umění a hudba v Československu“, která se konala v Praze, Brémách a Bratislavě.¹⁰ V oddělení středovýchodní Evropy jsou uloženy také dokumenty maďarského a hlavně polského samizdatu. Vedle písemností z fondů odborového svazu Solidarity zde nalézáme např. edice nakladatelství Most nebo samizdatové poštovní známky.

V druhém oddělení archivu, zahrnujícím oblast Ruska a bývalého SSSR, je vedle samizdatových publikací a jiných dokumentů uloženo okolo 600 osobních archivů, mezi nimiž se nacházejí fondy spisovatelů Lva Kopeleva (1912–1997), Jurije Trifonova (1925–1981) či filozofa Borise Groyse (nar. 1947). K pozoruhodným archiváliím tu bezesporu patří samizdatová verze novely Alexandra Solženicyna *Jeden den v životě Ivana Denisoviče*, která byla sice po schválení ÚV KSSS uveřejněna v roce 1962 v časopise *Novyj Mir*, ale po nějaké době byla opět zakázána a vydána jako samizdat. Badatel se v archivu může seznámit také s některými méně známými dobovými souvislostmi a informacemi, jako je význam

³ W. EICHWEDE (Hg.), *Das Archiv der Forschungsstelle Osteuropa*, s. 18.

⁴ Výzkumná činnost se člení na dvě pracovní oblasti, které jsou dále děleny podle jednotlivých států: historie a kulturu, politiku a hospodářství. Stěžejními zeměmi, kterými se výzkumný ústav zabývá, jsou země bývalého Sovětského svazu respektive Rusko, Ukrajina, střední Asie a země středoevropské, především Polsko a Česko.

⁵ Badatelsky přístupné dokumenty se nacházejí v online katalogu. Dostupný na <[http://134.102.235.4:9090/aDISWeb/app?service=direct/0/Home/\\$DirectLink\\$1&sp=S134.102.235.4%3A420](http://134.102.235.4:9090/aDISWeb/app?service=direct/0/Home/$DirectLink$1&sp=S134.102.235.4%3A420)> (12. 5. 2017).

⁶ Katalog dostupný na <<http://vzlbs2.gbv.de/DB=71/LNG=DU/>> (12. 5. 2017).

⁷ Dostupné na <<http://www.laender-analysen.de/>> (12. 5. 2017). Tyto analýzy umožňují online formou pravidelně a kompetentně hodnotit aktuální politické, vědecké, sociální a kulturní události či změny ve východní Evropě a SNS. Znalosti, získávané prostřednictvím vědeckého výzkumu a týkající se politiky a ekonomie, se touto cestou zpřístupňují zájemcům v médiích a širší veřejnosti. Autory jsou mezinárodně činní vědci a odborníci z příslušných oborů.

⁸ Jedná se o větší či menší výstavy z fondů ústavu nebo o zápůjčky dalším institucím.

⁹ W. EICHWEDE (Hg.), *Das Archiv der Forschungsstelle Osteuropa*, s. 118.

¹⁰ Dvojazyčný katalog k výstavě: Martina WINKLER – Rüdiger RITTER, *Ein schmaler Grat – die Jazz-Sektion, zeitgenössische Kunst und Musik in der Tschechoslowakei*, Bremen 2016.

pojmu „kassiba“ (pašované mini lístečky popisující poměry ve vězení) nebo „magnitzdat“ (LP desky zakázaných ruských písničkářů „vyražené“ na rentgenových snímcích).

Archivní fondy jsou uloženy v klimatizovaném depozitáři s posuvnými regály. Samotná budova výzkumného ústavu byla postavena v roce 1997 a má tři patra. V dolním patře sídlí správa budov a zařízení, výzkumný ústav pak ve druhém (kde se kromě depozitářů nacházejí kanceláře a pořádací místnosti) a třetím patře (kde je umístěna odborná knihovna, badatelna a kanceláře externích pracovníků a sekretariátu). Kromě dvou výše zmíněných pracovníků zajišťují činnost ústavu další vědeckí pracovníci a pomocné vědecké síly z řad studentů. V budově se nalézá také kancelář prof. Martiny Winkler, která se zabývá kulturními dějinami východní Evropy se zaměřením na Československo. Její disertace o Karlu Kramářovi vyšla v nakladatelství Argo v roce 2011.

Nedaleký univerzitní archiv v Brémách¹¹ pod vedením paní Sigrid Dauks uchovává a zpřístupňuje archiválie pocházející z činnosti Brémské univerzity, jež vznikla v roce 1971 jako tzv. reformní univerzita. Jejím cílem bylo pokusit se propojit různé vědní disciplíny, např. humanitní obory, se sociálními vědami. Univerzita byla sice plánována s klasickými obory jako právo, medicína a přírodní vědy, avšak s interdisciplinární dimenzí (tzv. projektové studium). Běžný název „fakulta“ byl z těchto důvodů nahrazen názvem „vědní oblast“ (Fachbereich). V současnosti existuje dvanáct „vědních oblastí“, na kterých studuje kolem 20 000 studentů. Je zajímavé, že k založení lékařské fakulty nakonec vůbec nedošlo. Univerzita je rovněž několika svými pracovišti zapojena do iniciativy „Excellence“ (program státní podpory poskytované vybraným univerzitním pracovištím s nejlepšími výsledky ve vědě a výzkumu). Vyjádřením interdisciplinárního propojení je také rozsáhlý univerzitní kampus, kde se nacházejí i mimouniverzitní instituce, jež však s univerzitou úzce spolupracují, např. Max-Planck-Institut v oblasti mořské mikrobiologie nebo Fraunhofer-Institut v oblasti materiálového inženýrství.

Archiv vznikl až v červnu roku 2000, do současné budovy z počátku 70. let 20. století se přestěhoval v roce 2010. Vzhledem k tomu, že se jedná o „mladou“ univerzitu, uchovává archiv zatím pouze 800 běžných metrů archiválií (bez depozit), které jsou většinou archivně zpracovány, k čemuž je využíván archivní program Faust. Na podzim 2017 dojde k online zpřístupnění databáze pro vyhledávání archiválií. Co se týká struktury archiválií, jádrem archivu jsou písemnosti vzešlé z činnosti rektora a materiály zahrnující vědu a výzkum, dále se zde nacházejí písemnosti akademického senátu, kateder, institutů, osobní složky zaměstnanců a další dokumenty.¹² Personální spisy studentů nejsou zatím do archivu předávány, neboť mají dlouhé skartační lhůty (40 let). Z hlediska zkušeností z pražského univerzitního archivu je zajímavé srovnání způsobu, jakým je v Brémách nakládáno s kvalifikačními pracemi. Skartační řízení probíhá každé dva roky. Do archivu jsou však předávány pouze vzorky bakalářských prací a těch, které dokumentují dějiny regionu. Diplomové práce jsou předávány všechny. Kvalifikační práce jsou zpřístupňovány po obhajobě a se souhlasem autora, a to v tištěné podobě.

Aby byl přehled fondů úplný, je nutno zmínit také významnou část archivu, a to depozita písemností Nadace pro sociální dějiny (*Archiv der Stiftung für Sozialgeschichte*), které byly do univerzitního archivu předány v roce 2014. Jedná se o sbírky pramenů a materiálů

¹¹ Universitätsarchiv (online). Dostupné na <<http://www.uni-bremen.de/archiv.html>> (12. 5. 2017).

¹² Bestände (online). Dostupné na <<http://www.uni-bremen.de/archiv/bestaende.html>> (12. 5. 2017).

o rozsahu 450 běžných metrů, které vznikly v souvislosti s badatelskými a edičními projekty Nadace, obzvláště k tématům světové hospodářské krize, období nacismu a studené války.¹³

Pominout nelze ani pozoruhodnou sbírku plakátů. O soubor zhruba 1800 kusů plakátů od roku 1971 do současnosti, který je důležitým pramenem k sociálnímu hnutí studentstva, se stará pan Thomas Lietz. Digitalizováno je zatím 1300 plakátů. Po vyřešení problémů s autorskými právy (některé plakáty vyrobily studentské skupiny či jednotlivci, jejichž autorství se těžko dohledává), budou zveřejněny on-line.

Během čtrnáctidenního studijního pobytu ve Výzkumném ústavu pro východní Evropu jsem se věnoval pořádání fondu Jazzové sekce Svazu hudebníků.

Jazzová sekce vznikla v roce 1971 jako zájmové kulturní sdružení působící především na poli propagace jazzové hudby (pořádání koncertů), vydávala také informační materiály pro své členy (např. bulletin Jazz), postupně začala propagovat i jiné hudební směry (zejména rock) a v rámci edice Jazz-Petit vydávat další texty (např. román B. Hrabala *Obsluhoval jsem anglického krále*), které již nekolovaly pouze mezi členy. Komunistický režim se pokoušel této činnosti zamezit různými zákazy. Ty však nebyly akceptovány a Jazzová sekce byla roku 1984 rozpuštěna. Vedení Jazzové sekce tento zákaz nerespektovalo a v nakladatelské činnosti pokračovalo dál. Vše skončilo soudem v roce 1987, kdy vedoucí činitelé Jazzové sekce (Karel Srp, Vladimír Kouřil, Čestmír Huňát, Tomáš Krivánek a Joska Skalník) dostali několikaměsíční, případně podmíněné tresty za nedovolené podnikání. Činnost Jazzové sekce pokračuje v rámci sdružení Artforum a Unijazz dodnes.

Fond samotný obsahuje stanovy, zprávy o činnosti, zápisy ze schůzí, hospodářské záležitosti, korespondenci, publikace a časopisy z vlastní nakladatelské činnosti, dokumenty ze soudního řízení v letech 1986–1987, fotografie a materiály cizích osob (katalogy k výstavám různých umělců). Fond byl do výzkumného centra předán Karlem Srpem v letech 2002 a 2004, protože podle jeho slov o něj nebyl ze strany českých institucí zájem.¹⁴ V této souvislosti je nutno ovšem zmínit, že další část archivu Jazzové sekce se nachází v Národním archivu v Praze.¹⁵ I když byl fond již dříve částečně uspořádán, nebylo možné pořádat z důvodu kratší časové dotace, než bylo původně plánováno (čtyři týdny), dokončit v úplnosti. Nezbývá než doufat, že v dohledné době se zpracování a zpřístupnění fondu podaří dovést ke zdárnému konci, neboť se jedná o důležitý pramen pro dějiny alternativních spolků v normalizačním Československu.

Michal Továrek

doi: 10.14712/23365730.2018.15

¹³ Archiv der Stiftung für Sozialgeschichte (online). Dostupné na <<http://www.uni-bremen.de/archiv/archiv-der-stiftung-fuer-sozialgeschichte.html>> (12. 5. 2017).

¹⁴ Viz deník Právo, 2. 5. 2002.

¹⁵ Národní archiv, Jazzová sekce (1968–1998). Fond vznikl sbírkovou činností Karla Mašity, který byl v 90. letech 20. století právním zmocněncem nástupnické organizace Jazzové sekce – Artfóra.